CZU: 82-1.09 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10088756**

POEZIA MODERNĂ ȘI RECEPTAREA EI CREATOARE

Dorina ROTARI
doctor în filologie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Litere
Departamentul de Lingvistică Română și Știință Literară
0009-0005-6230-3714

The current article tries to configure an alternative for interpreting modern poetry in terms of approximation of meaning. The relativism of interpretive reading is continually being expanded to a level approaching nihilism, thus compelling the need for creating new forms of interpretation. The aim of this paper is to discover significance in modern poetic texts by formulating analytical constructs that are flexible enough to admit a wide spectrum of interpretations. The proposed model can also serve as a starting point for formulating new analytical models for interpreting modern poetic texts in an academic environment as well as for use in teacher education.
Keywords: *modern lyric, the aesthetics of reception, open work, productive reading.*

Prezentul articol își propune să configureze o perspectivă creatoare de receptare a textului poetic modern, în contextul deschiderii, ambiguizării, polivalenței și aproximării sensului. De la experimentele poeziei franceze (*magia limbajului* la Stéphane Mallarmé) până la avangardismele contemporane, textul poetic s-a distanțat de ideea unui conținut clar exprimat în favoarea experimentelor de limbaj, a jocurilor de forțare a codurilor. Obscur și polisemantic, limbajul devine un obiect de joc, lipsit, uneori (în cazul avangardei), de intenția transmiterii unui mesaj. Convențiile poetice sunt și ele destabilizate, iar rupturile sintactice și de ritm contribuie la ruptura semantică, accentul fiind pus pe stările sufletești care tind să umple vidurile semantice. Acest tip de scriitură, densă și impenetrabilă, reclamă un alt mod de receptare, în condițiile în care, susține Paul Cornea, „interpretarea alunecă spre invenția explozi-

vă de sensuri incontrolabile, fiindcă devine imposibil să se procedeze la verificări textuale” [2, p. 242]. Acest lucru este valabil mai ales pentru textele autoreferențiale, de factură experimentală, care nu suscită interpretări, ci experiențe de lectură, o „plăcere a textului” în viziunea lui Roland Barthes.

Dacă hermeneutica intenționalistă a „vechiului” aloca spațiu unei singure interpretări, atunci fenomenul modern cuprinde sau totalitatea de semnificații, sau niciuna: polisemia sau asimbolia. Teoriile moderne ale receptării, promovate de Gadamer, Ingarden, Jauss, Iser, Culler, Escarpit, Lotman ș.a., repudiază relația pasivă dintre cititor și text și adoptă poziția „comportamentului productiv”, procesul de receptare devenind o „cooperare interpretativă” sau o „negociere a sensului”. Potrivit lui Iser, „opera de artă (...) reprezintă doar un fel de armătură pe care cititorul o completează sau o împlineşte şi totodată de nenumărate ori o mutilează sau o modifică” în funcție de „orizontul său de așteptare” [5, p. 69]. Prin urmare, textul poate avea mai multe concretizări care corespund fiecărei lecturi în parte. El este ceea ce se manifestă în conştiința cititorului, fiind chiar experiența acestuia. Ne solidarizăm și cu ideea lui Susan Sontag din eseul *Împotriva interpretării* care susține că „stilul modern de interpretare excavează și, pe măsură ce excavează, distruge; sapă „în spatele” textului, pentru a găsi un subtext care este cel adevărat” [7, p. 13]. Curentele moderniste au revoluționat modul de construire a textelor, care necesită, prin urmare, înnoirea tipurilor de lectură.

Categoria „deschiderii”, definitorie pentru spiritul modern („Nu există sens adevărat într-un text” scrie Paul Valéry), oferă spațiu liber de interpretare a textului poetic. Totuși, procesul deschiderii operei către infinite interpretări este limitat, după Umberto Eco, de textul însuși, de *intentio operis* („intenția operei”), care „respinge o interpretare imposibil de susținut” [4, p. 112]. Rețelele sintactico-semantice ale operei rămân, așadar, repere obligatorii, ce deschid calea hermeneutică către revelarea unui sens și o „limitează” deopotrivă. Dincolo de aceasta, lectura textelor moderne reclamă și implicarea imaginativă, afectivă, a subiectului cititor, în consens cu teza lui Adrian Marino că „a înțelege un text înseamnă a-l implica în propriul tău mod de a fi. Cine nu-l implică, nu va putea niciodată să-l explice” [6, p. 48]. Acest fapt impune o reevaluare

a statutului cititorului în triada *autor-text-cititor*. Orice operă deține un potențial de semnificare, generează sens, reverberează semnificații. Important este momentul în care cititorul introduce în acest sens potențial propriul său sens, pemtru a-l dilata pe cel dintâi, de a-l „concretiza" în funcție de propriile intenții. Participarea sub orice formă „implică, cum susține Marino, o transpunere, o vibrație interioară, o *penetrație afectivă*" [6, p. 47].

Spre deosebire de alte tipuri de texte, „poezia opune o rezistență mai mare la lectura simplă, liniară, „extensivă" [1, p. 385], constituind o structură textuală indispensabil recitibilă. În contextul dat, teoreticianul Matei Călinescu instituie (re)lectura ca normă în receptarea textului poetic, presupunând „lectură printre rânduri, lectură făcută cu scopul de a descoperi ceva ascuns" și declanșând impulsul „jucăuș" al receptorului de a decodifica secretele textului modern, caracterizat prin ambiguitate și opacitate. Acest proces este întotdeauna intertextual, implicând legături externe fie cu viața reală (percepută de textualiști drept Marele Text), fie cu textele lumii care reflectă viața.

Concepția privind lectura ca citire a lumii și a sinelui ni se pare relevantă în contextul lecturii creatoare/productive a textelor poetice moderne, evocând extinderi semantice întru și dincolo de experiențele lectorale. Pentru a umple „lacunele" și „indeterminările" (Iser), lectorul poate recurge nu doar la forțarea intelectului, ci și la o relaxare a percepției care ar permite asamblarea propriei relații intime cu textul poetic. Acest lucru s-ar putea realiza prin transpunerea textului în diverse registre semiotice, lărgind posibilitatea de extensie semiotică a textului poetic modern, astfel încât potențialul semantic să se concretizeze, să capete forță și vitalitate, să fie memorabil. Astfel, trăirea textului nu se reduce doar la interiorizare, ci și la obiectivare sub forma unui produs care înfățișează înțelegerea artistică, o reconstrucție a unei construcții printr-o relație de reciprocitate. Este o „experiență-act", un liant între sens și imagine. În alte cuvinte, ceea ce nu poate fi exprimat prin medierea limbajului, poate fi *arătat* (demonstrat, explicat, exhibat, indicat, desemnat, descris, etalat etc.). În acest caz, demersul hermeneutic nu este o simplă conceptualizare, ci o trăire pe viu a scriiturii, o pliere organică cu pulsiunile textului care iradiază posibilități ce pot fi descoperite și explorate. Este rezultatul

unei trăiri care se „corporalizează” în diferite moduri de existență, în diferite registre semiotice. Vorbim despre o *lectură productivă* ce implică voința creației drept răspuns la interpretarea operei. Este o activitate interactivă, cu caracter exploratoriu ce se referă la experiență, fiind bazată pe: activitate interioară (aptitudini, talente); prezența gândirii critice; independență, libertate.

Ni se pare relevantă, în acest context, și o întrebare pusă de Matei Călinescu: „în ce sens poate fi percepută lectura ca o formă de joacă, ca un act de fantazare sau de închipuire, ca o modalitate de a te da drept altcineva, de a te preface, de a juca roluri imaginare?” [1, p. 379]. Textul deseori își asumă caracteristicile unui joc (intra- și intertextual, aluzii, intrigă misterioasă ce se vrea descoperită, ghicitori, jocuri de-ale închipuirii etc.). Obscuritatea și nesiguranța semantică a poeziei moderne, cu atât mai mult, naște necesitatea unui joc al recitirii, care devine „joc *creator*” [1, p. 222]. Lectura creatoare sau productivă preia astfel trăsăturile definitorii ale jocului, precum libertatea (creația să vină din inițiativa proprie), însă depășește caracteristica ei de neproductivitate, întrucât produsul obținut la sfârșit este dovada contrariului. Prin urmare, interpretul textului poetic nu se rezumă doar la evaluarea procedeelor folosite de autor, la investigarea tehnicilor, ci la o conlucrare, o producere, o creație proprie, care-i conferă rolul de participant al jocului, nu doar de arbitru.

Acest fapt este în corelație cu două dintre principiile didacticii lecturii: *flexibilitatea grilelor de lectură* și *pluralitatea receptării.* Primul vizează selectarea căilor optime de acces la conținutul ideatic, în vederea adecvării acestora la tipul de text. Or, este evident că nu se poate aplica aceeaşi grilă de lectură în abordarea unei poezii romantice, moderniste sau postmoderne. Prin urmare, adecvarea grilei de lectură la tipul de text este, în mod esenţial, una dintre cheile de lectură care prilejuieşte adevărata întâlnire cu textul şi cu posibilele semnificaţii ale acestuia. Cel de-al doilea principiu presupune reconstruirea sensului unui text în funcţie de variabilele individuale. Elevii/studenții trebuie încurajaţi să păşească în interiorul textului, să-i înţeleagă ţesătura/urzeala şi să intre într-un dialog autentic cu lumea reprezentată de text. Fiecare intră în această experienţă cu propriile valori, propriile repere şi cunoştinţe, chiar cu o anumită stare de moment care poate favoriza sau îngreuna receptarea. Este deci firesc

ca înţelegerea şi interpretarea textului să reflecte personalitatea fiecărui cititor în parte. Pluralitatea înseamnă, firește, opinii diferite, chiar opuse, dar şi nuanţări sau subtilităţi ale unor interpretări apropiate.

În mediul didactic, variabilelor receptării le corespund strategiile didactice de abordare a textului poetic modern, cu ajutorul cărora profesorul poate transforma textul dintr-un obiect static în unul dinamic. Modalităţile didactice de abordare a textului literar nu se confundă cu metodele critice (critica hermeneutică, tematistă, psihanalitică, structuralistă, deconstructivistă etc.), chiar dacă se inspiră frecvent din acestea. Diferenţa fundamentală constă în adaptarea strategiilor didactice la obiectivele educaţionale şi la capacitatea elevilor de înţelegere şi de asimilare. Este esenţial ca, prin folosirea unor modalităţi diferite practicate pe texte poetice diverse, elevii să se familiarizeze cu o gamă largă de strategii de receptare. Nu a discuta exhaustiv un text este rostul orelor de literatură, ci a oferi cât mai multe posibilităţi de acces spre textele studiate, astfel încât aceste căi de abordare să poată fi aplicate de elevi în lectura individuală, pe texte noi, asemănătoare ca sensibilitate estetică.

Pot fi propuse diverse exemple de interpretare a unui text poetic modern în cheia lecturilor creatoare/productive, ce presupun arătarea sensului prin diverse modalități și registre semiotice: colajul prin decupare, înregistrarea audio/video, textul multimodal, punerea în scenă, arta picturală, arta din hârtie, arta fotografică ș.a.m.d. Toate presupun receptarea textului poetic într-o manieră personalizată, creatoare, dar întotdeauna pornind de la „intenția textului”, de la observații obiective și analize ale literalității textuale: clarificarea nivelului lexical, a imaginilor artistice și figurilor de stil, a conexiunilor pe care le formează în coagularea unui univers imaginar etc.

Relevant în acest sens este textul multimodal, introdus drept conținut obligatoriu în *Curriculum la limba și literatura română* (2019), care reprezintă o combinare a diferitor modele semiotice (lingvistic, vizual, auditiv, gestual etc.) într-o comunicare. Componenta lingvistică vizează vocabularul, organizarea materialului lexical şi coerenţa discursursivă. Vizualul presupune analiza culorii, formei, stilului, dimensiunii sau perspectivei. Gestualul se referă la observarea mimicii, a limbajului corporal. Auditivul face trimitere la efectele sonore, melodie, intonaţia sau

volumul. În categoria textelor multimodale sunt incluse următoarele: • *texte multimodale tipărite*: benzi desenate, povestiri de tablouri, romane grafice, postere, ziare, broşuri, afişe, pliante, caricaturi; • *texte multimodale digitale*: videoclipuri, animaţii, povestiri digitale, filme, spotul publicitar, reclama, emailul, pagina web; • *texte multimodale live*: spectacole, evenimente [3, p. 55].

E de remarcat faptul că demersul didactic de receptare a textelor poetice (și, implicit, de creare a textelor multimodale), chiar dacă presupune o abordare individuală, creatoare, nu neglijează etapele convergente ale procesului de receptare. Actul lecturii performante este un act complex și presupune, deopotrivă, cufundarea în text, identificarea cu lumea lui și ieșirea din text, depărtarea și instaurarea privirii deasupra: o privire interpretativă și critică. De referință este modelul lui J. Langer, care definește relațiile dintre cititor și text în cadrul a patru etape: 1. a păși din exterior spre interior: intrarea în lumea textului; 2. a fi în interior și a explora lumea textului; 3. a păși înapoi și a regândi datele cu care s-a pornit la drum; 4. a ieși din lumea textului și a obiectiva experiența.

Prin urmare, receptarea creatoare demarează cu lectura/relectura textului poetic, pentru a remarca blocajele semantice sau „zonele de indeterminare” (în terminologia lui W. Iser) de care se împiedică înțelegerea și care declanșează procesul hermeneutic. Urmează analiza textului poetic din varii perspective: *sociologică* (implicând un efort interdisciplinar pentru coagularea viziunii de ansamblu asupra epocii și a orientării artistice în care s-a scris), *tematică* (identificarea temelor și motivelor, ca factor coagulant și unificator al universului poetic), *stilistică* (particularitățile de expresie și stil poetic, de care nu ne putem dispensa în elucidarea „intenției operei”). Etapa următoare este modelarea sensului în funcție de particularitățile expresiv-stilistice ale operei, în funcție de nodurile semantice care reprezintă, de fapt, punctele iradiante. Este vorba despre *lectura productivă* propriu-zisă, care implică o activitate interioară, bazată pe aptitudinile și interesele proprii, prezența rațiunii critice, independența și libertatea de a modela poemul în funcție de viziunile proprii, dar totdeauna pornind de la voința textului. Procesul se finalizează cu prezentarea *lecturilor productive* într-un dialog ce are drept scop înțelegerea și decelarea sensului, cooperarea cu celălalt.

Am putea concluziona că, în contextul poeziei moderne, interpretarea depășește nivelul de reproducere, devenind un construct, care nu trebuie să se rezume la „discursul de escortă" cu care ne-am obișnuit deja atât de mult (comentariu, eseu, studiu etc.). Libertatea interpretului, limitată de constrângerile sintactico-semantice al textului (care nu trebuie neglijat în niciun caz), își poate recăpăta spațiul prin cucerirea altor registre semiotice. Dacă sensul adevărat al unui text poetic modern este inexprimabil, vag, ambiguu, echivoc, atunci lectura creatoare/productivă poate fi mult mai relevantă în materie de transformare a textului și a personalității interpretului, implicând o colaborare modelatoare. Astfel, cititorul își asumă un mod existențial de a recepta textul poetic, îl transpune într-o realitate vie care modelează atât textul, cât și sinele interior.

Referințe bibliografice:

1. CĂLINESCU, Matei (2017), A *citi, a reciti. Către o poetică a (re) lecturii*, București, Humanitas, 640 p.
2. CORNEA, Paul (2006), *Interpretare și raționalitate*, Iași, Polirom, 600 p.
3. DOMNIŢEANU, A. (2020), *Dezvoltarea competenței de lectură prin intermediul textelor multimodale*. In: Didactica Pro..., nr. 2-3 (120-121), Chișinău, pp. 54-56.
4. ECO, Umberto (2016), *Limitele interpretării*, Iași, Polirom, 344 p.
5. ISER, Wolfgang (2006), *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic*, trad. de Romanița Constantinescu, Pitești, Paralela 45, 468 p.
6. MARINO, Adrian (2010), *Dintr-un dicționar de idei literare*, Cluj-Napoca, Argonaut, 304 p.
7. SONTAG, S. (2016), *Împotriva interpretării*, București, Vellant, 360 p.